

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ-TESTÜLET.

FELELŐS SZERKESZTŐ: Rieger Imre.

Belmunkatársak: DR. BARTÓK ISTVÁN, BOGA KÁROLY, CZIRJÁK ALBERT, DR. FERENCZI ZOLTÁN.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt. félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (Lyceum-épület); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — DEZSI LÁSZLÓ egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (Hídelve, Új-utca, 36. sz. a.) küldendők.

A félelemről.

IV.

A félelem okai.

Nem lehet érdektelen kutatgatni: mi okozza és mi segíti elő a félelmet?

Lédekerünket követve, mit ő az érzelmekről általában mond, azt adom elő én is a félelemre vonatkoztatva. A félelem érzet, észrehevés, képzet és eszmei lehet, a menyiben vagy azokból ered, vagy — ha időileg most még képtelenek vagyunk is kimutatni, melyik az ok és melyik az okozat közülök — legalább társaságukban jelenik meg; egyik sincs a másik nélkül, annyi bizonyos. Csak oly érzet, észrehevés, képzet és eszme teremthet azonban félelmet, mely, mint ilyen, már megvolt, vagy előbb támadt, de még most is tart. Pl. gyomrom fáj; e testi érzet tart még mindig; első felléptekor nem volt érkezése az öntudatnak vele bajlódni s most már félelem van jelen, mely a jövő feletti aggodalomban támadt. Eddig a gyomorfájás félelmem indító-oka. Egyszerre azonban megszűnik a gyomorfájás s rövid idő múlva a félelemmel együtt köszönt be. Most már nem tudom, melyik hát az elsőbb. A test a lélekre, mint ez arra, egyiránt hat s így nem tudom, melyik most már az ok, s melyik az okozat? Aztán a gyomorfájás, az érzet és a félelem is megvan. Tehát az ok — mert első esetben kétségtelenül az — is megmarad s az okozat is uralkodik. A félelemhez — ebből folyólag — nem szükséges okvetetlenül elmúlt behatás, hanem lehet folyton tartó is; azaz lehet az ok jelen. De itt sem alapodhatunk meg. Most gyomorfájásom van, én azonban ettől nem félek, hanem igenis attól, a mi — tán — utánna következhetik, pl. valami nagy betegség, vagy valami mulatságról való elmaradás. Ezek egyike sincs jelen, sem el nem múlt, hanem csak bekövetkezhetik. Ekkor hát a jövőtől félek, bár igaz, hogy képzeletem mindazt rajzolhatja multnak avagy jelennek, és igaz, hogy a képzet ama jövőkről már megvolt s úgy jött a félelem.

Én mindezzel csak annyit akarok mondani, hogy a félelemhez nem okvetetlenül szükséges oly kellemetlen behatás, mely már előbb általunk tapasztalva volt:

mert ha ez kellene, úgy a gyermek miért félne póktól, bogártól, valami új, előtte ismeretlentől? A félelem előáll a gyermekben bent levő, veleszületett sajátságos lélektani mozzanatok útján, melyet neki eltanulnia nem kell és nem lehet. E kitérés után számláljuk elő a szóban levő érzelem okait, ápolóit.

Az életkedv s a betegség az első sorába tartoznak. Beteg gyermek, beteg ember, gyakran és minden csekélységtől fél.

A testi szükségletek ki nem elégítése szintén így hat. A csekély vagy túlerős fény, hang stb., az álmatlanság s több efféle.

Testünk erőtlensége, midőn tehát hatalmunk csekély és a szabad mozoghatóság, természetszerű fejlődés s működés korlátoltsága.

A tárgyaknak a mi kívánatainkkal való meg nem egyezése. Pl. a póktól irtózunk, borzadunk, mert aesztetikai kívánalmainknak meg nem felel.

Az emberek tetteinek, testi s lelki mindennemű tulajdonainak a mieinkkel való ellentéte vagy épen összeütközése sokszor s igen erős félelmet támaszt. Ezért félünk pl. a torzon-borz embertől, az erkölعتsten elaljasodottól.

Szórakozottságunk s a hirtelen változás, fordulat, a föl nem fogott, meg nem értett és így csodás dolog nagyon ápolja s fejleszti, fokozza ez érzelmet. Ezekből támad a legtöbb ijedés és a babonás félelem.

Az átélt kellemetlen hatásokra vagy félelemre visszaemlékezés, illetve felújítás s a jövőnek rossz színben képzelése ez érzelmet a kétségbeesés örvényébe sodorhatja.

Mások szeretete a fölöttük való aggodalomba ejt.

Ha mások gyaláznak, fenyegetnek, remegés, rettegés fog el.

Képzeletem kalandozása, túlfeszített működése, felizgatása nagyon fogékonyvá tesz a félelem iránt. Ezért némely mese és álom annyira félemlítő.

Vallásom tanai s Isten igazságossága s a jövő élet felől, szintén forrásai a félelemnek.

Vallásom, hitem a legjobb s lehatalmasabb Lényről, oka Isten-félelmemnek.

Mindezen okok együttes föllépése ez érzelmet csak hatalmasabb gyökerűvé teszi és növeli. A gerjedelmet indulattá, ezt szenvedélylyé fokozhatja, melyeken a félelem minden elsorolt neme, faja átmenni képes egyenként épen úgy, mint együttvéve.

(Folyt. köv.)

Ujjfalussy.

Hebegés-dadogás és a szegénység.

Az újdonszülött csecsemők gégefője már magában kicsiny teriméjü, a porczok még lágyak, a lélegzés és hang képzésre alkotott rész aránylag hosszú. A születés utáni időben csakis a síró és nyöszörgő hangképzésre alkalmas. Három hónap elmúlása után már ezen hang változik a szerint a mint a kellemes és kellemetlenség érzetének hangjai már megkülönböztethetőkké lesznek. Ezen idő után a gégefő aránylag keveset nő, úgy hogy a hangképző ür is még mind csekély terjedelmü. A változás ezen szervnél a hatodik életévben kezd észrevehetőbben feltűnni, mikor a szélesedés nagyulnikozd, és élettani működése is folytonosan jobban előtérbe jön. A leánykánál 6—13 éves korokban a hangür alsó része 4 a felső része 2 egész hangképzésre alkalmas üreggel bir. A fiuk 8—14 éves korokban gégefőjökben képek mellhangok 7.5,—9.2 zenei hang képzésre.

A 13—14-ik évben a gégefő nemcsak feltűnően növekedik, hanem már a némi különbség is feltűnő lesz rajta. Ugyanis a férfinemnél a növekedés harántirányban, míg a nőnemnél hosszirányban történik; és így a férfinemnél a hangszalagok hosszabbak lesznek mint a nőknél. A serdülő kór után nemsokára a gégefő eléri azon nagyságot, melyet az egész életen át megtart; vagy legalább azon nagyságot, melylyel egy nagy felnőtt ember bir.

Ezen időre esik azon korszak, melyről azt szokták mondani, hogy a hang megcsattan. Leginkább a fugyermekeknél észlelhető ezen tünetény, mely a hangzengjében és magas tonusában nyilatkozik. A közép hangképző tehettség a fiuknál csökken egy octávával, a leányoknál két lépéssel.

A hang ilyenkor durva és nyerssé válik.

A nyersesség onnan származik, hogy a hangszalagok duzzadtak és vérbők lesznek; ezen állapot a hangcsattanás idejében tisztán élettani jelenség; kizárva ettől egészen a kóros tünetényt. Ezen időszakban úgy a lélegző mint a hangképző szerveket kimélni kell. — A hangképzésnek legjobb iskolája az énektanulás, és ezt nem is lehet a gyermekeknek eléggé figyelmökbe ajánlani. Mert minden gyermeknek, kinek csak hallása van, az énektanuláshoz minden más tantárgyak felett a legtöbb kedve is van. De merőben téves azon állítás, hogy minden gyermek, ha énekelni tanítják, fog énekelni tudni; ezen állítás a legnagyobb tudatlanságot árulja el. Mióta a Corti-féle hallási idegrostok működése tudva van, tudjuk azt, hogy vannak egyének, kiknél ezen rostok egészen hiányoznak, az ilyeneknek zene és énekhangok megkülönböztetéséről képzetök sem lehet. — De hagyjuk el a zene és énekhangokat, én magam is olyan egyén vagyok, kinél nincsenek Corti rostok és meggyőződésem, hogy engemet e földön senki soha sem zénére sem énekelni meg nem tanított volna. Az éneken

kívül van még a beszédhang, hol e hang gyakorlása már mindenkinek szükséges, ennek valódi csengése és modulatiója az életben nagy tényező, néha éppen olyan varázshatása van, mint az ének, vagy a zenének.

A hang gymnastikát ösmerték a régiek, az anaphonesis, mint egészségi szer volt előttük ismeretes — Plutarch és Plinius egyaránt felemlítik

A régiek ezen anaphonesisére kell hogy mi is figyelmünket fordítsuk, tekintettel a hebegő és dadogó gyermekekre.

A hebegő-dadogás bár nagyon el van terjedve e e világon, mégis a tudományos orvosi világ keveset foglalkozik ezen kóros állapottal. A physiologok mint kórost kirekesztik vizsgálataik köréből, a belgyógyászok nem ösmernek gyógyszerrel ellene és mint organicus bajt a műtő sebészeti körébe tolják; ezek kicsinylik a bajt, a műtétektől is kevés eredményt várva, tapasztalati kezelést alá nem veszik. És kivéve egy néhány jó értekezést, egy néhány specialistát sat, ki még ezen bajjal foglalkozik, nincsen semmi felvilágosító vagy más tanácsadója a paedagogusnak, ki felvilágosítást adhatna ezen elterjedt félszegségről.

Dr. Berkhan több tanító felhívására Braunschweig dadogó iskolás gyermekeit megvizsgálta, még pedig azon czélból, hogy a gyógyíthatókon segítsen és különösen a szegény aggódó szülőket megmentse, a naponként számokban feltűnő charlatánok zsebmeteszéseitől. Összesen 86 hebegő és dadogó gyermeket vizsgált meg, ezek általában halovány, sovány egyének voltak, lankadt és erély nélküli testtartással, csakis 3 fiu és egy leány gyermek volt, kiknek ezekkel ellentétben feltűnő erős testök és fejlődött növésök volt.

Dadogóknak olyanokat jellemez, a kiknél a hangzó és mássalhangzó csak feltűnő erőltetéssel és az aggodalom bizonyos nemével mondhatók ki, és a szóknak egymáshoz való kötése is erőltetéssel jár.

Hebegők azok, kiknél ezen mássalhangzó vagy az egyes szótagok, az aggodalom hiányával, nem összefüggőleg; de mégis erőltetve mondhatók ki. Mindkét esetben megkülönbözteti a nagyfokúságot t. i. midőn a beszédben való elakadást a rémülés és aggodalom kíséri, arcvonaglással, s nem csak a karok, hanem a lábak és az egész test inog. A hebegők némely szótagot annyira ferditve mondanak ki, hogy beszédjük e miatt egészen érthetetlen lesz. Ezeken kívül mindkét félszegségnél vannak csekély fokú nehézségek. A megvizsgált fugyermekek közül 10-nél a legnagyobb fokot, 24-nél közepes fokot, 23 nál csekély fokú dadogást, a hebegők közül 1-nél nagy fokú, 1-nél közepes és 12-nél csekély fokú hebegést észlelt.

A vizsgált leánygyermekek közül 3 nál nagyfokú, egyenél sem középfokú, és háromnál csekély fokú dadogást; a hebegésnél 3-nál nagyfokú, egyenél közepes és négyenél csekély fokú hebegést észlelt; összes vizsgált egyén = 86.

Nemcsak a nagyszám feltűnő ezen szerencsétleneknél, hanem az is figyelmet érdemel, hogy nagyobb részök a szegényebb néposztály gyermekei közül való kiknek szülőik munkások, kőművesek lakatosok, szabók és szivargyári munkások. — A legtöbb ezen gyermekek közül népiskolai oktatásban részesült. Magán iskolákban hol a jó módúszülők gyermekei tanultak, nem igen fordultak elő hebegő vagy dadogó gyermekek. És így a dadogás és hebegés arányt tart terjedelmében a hülye-

séggel — Idiotismus. — A braunschweigi siket-néma-intézet 53 növendéke mind szegény szülők gyermeke. Feltűnő még az arány a fiúk és leányok között u. m. 72:14, melynek megfejtése még talány.

Berkhan a hülyéknél is a következő arányt: 75:41, és a siket-némáknál 35:18 tüntette fel. Ezen számok csallhatatlanul azt bizonyítják, hogy az említett főlzség-ségek a férfinemnél sokkal gyakoribbak mint a nő-nemnél.

Hogy a dadogás és hebegés okára jönnilehessen, 61 ilyenfégyén családja felől pontos adatokat kerestek össze azok a kika viszonyok után tudakozódtak. 50 ilyen családnál a szülők beszédképessége egészen egészséges volt. 11 családnál öröklést lehetett megállapítani és pedig 6 esetben az atyánál, 4 esetben az anyánál 1 esetben a testvérnél. A szülők által felhozott okok orvosi szempontból érvénytelenek. Bármily sajnós, hogy ezen vizsgálati eredmények a félzségesség okáról a homály fátyolát föl nem lebbenthetik, de az emberi nemre a káros befolyás olyan nagy, hogy az emberbaráti érzelem minden lehető megtételre ösztönöz, s ha ezen állapot javítható, hát javíttassék! — Ezen szerencsétlenek élete még a szülői háznál is csak alig tűrhető, különösen ha a tudatlanság azt véli, hogy: ezélszerűetlen szoktatás által a baj javulni fog u. m. a gyakori szidás vagy kigunyolás által, vagy a mi a legrosszabb ütlegek által, a melyek a mint az aggodalmat nevelik, a bajt is azon irányban súlyosbitják. A szülői házon kívül ezen szerencsétlenek sorsa még keserűbb, mert mindig ki vannak téve a gúny és kicsufolásnak.

Az iskolában az aggodalom mind magasabb fokra hág; az ilyenek tanulórsaiknak gunytárgyai, s ki is látott valaha vidám hebegőt, vagy dadogót?

Ezen félzségesség a szellemre bénítólag hat. Az aggodalom és magányosság a test fejlődését is háttérbe szorítja. —

Ezután jön a hivatás és pályaválasztás. Ezen félzségesség mint legyőzhetetlen korlát áll a czél elérése elébe. A szülőkre is leverőleg hat, mert hebegő gyermekcik jövője aggodalommal tölti el lelköket. Végre az államra is teherként nehezednek. — Franciaországban 1859-től 1869-ig az ujonezozásnál 13,215 egyént kellett, ezen félzségességért mint alkalmatlant a katonai szolgálat alól felmenteni. Berkhan ezen félzségesség gyógyítására egy tervet készített mely tanítás által kivihető és fél esztendei időre terjed: Az első két hónap alatt lélegzési gyakorlatok folytattatnak. Az ilyen gyakorlatok egy negyedórás szünetekkel végeztetnek. Ezen gyakorlatok lényege abban áll, hogy egy erős lélegzés után a levegő huzamos ideig — azaz a meddig lehet — a tüdőben vissza tartatik, és az alatt a jobb kezét a mellkas baloldalára helyezve gyorsan a levegőt kilehelhetjük, ezután egymásután több ki és belélegzési gyakorlat a ki fáradásig tartva, végeztetik. A hosszabb szünetek után egy negyed óráig énekgyakorlat és ezután menet és kar gyakorlat, végre az olvasás lassu hangon. —

A harmadik és negyedik hónapban hanggyakorlatok végeztetnek, melyeknek megkezdésénél mindig egy negyedórás a be- és kilélegzési kísérletek gyakoroltatnak ezután 5 percig nyugosznak; a belélegzési kísérlet után a kilélegzésnél ezen magánhangzókat a, e, i, o, u, é, ö, ü, megnyújtva hangoztatják, először mélyen, azután mind magasabban, először csak 5 percnyi időig, azután hosszabb időn át.

Az ötödik és hatodik hónapban olvasási és beszédközelatok következnek.

Ezen gyakorlatokat is mindig a be- és kilélegzési kísérletek előzik meg, követi ezeket azon gyakorlat, hogy a hangoztatásban a mássalhangzók a magánhangzókkal összeköttenek, viszont a magánhangzók a mássalhangzókval. Ütem után szavallási gyakorlatok a lehető leglassubb hangon, a mondatok kezdetén mindig figyelmeztetnek a lélegzésre, a harmadik negyedórán uteny után lassu felolvasás, melynek elkezdésénél ujából belélegzési kísérletre figyelmeztetnek a tanulók. Ezen kísérlet által a tanulók mintegy figyelmeztetve az ok nélküli aggodalomról leszoknak; kezdetben mindég a vezető tanító figyelmeztetése után, azután maguk is az említett kísérleteket gyakorolják és végre akkora önbizalmuk lesz, hogy lassanként a beszédbeni dadogás és fennakadás egészen elmarad. Ezen gyógyítási rendszer észrevehetőleg arról győz meg bárkit, hogy ezen eljárás által szoktat és tanít; de annyi igaz, hogy a tanító e rendszert csak akkor alkalmazhatja, ha annak vezetésével szakszerű orvos által megbizatik, mert lehetnek olyan esetek a dadogóknál, hol a lélegzési kísérletek más tekintetben kárt is tehetnek.

A hebegők gyógyításánál a beszélő szervek hibás mozgásait kell javítani; itten a szájmozgását kell ugy irányozni, hogy a hangok tisztán képeztessenek. Azon módot kell gyakorolni, melyet a süket-némák tanításánál gyakorolnak, és ezen módszert a hangzók és mássalhangzók ismétlésénél szorgalmasan gyakoroltatni kell. Igy a hangzók kimondásánál a szájtartást megmutatva kell gyakoroltatni, a mássalhangzók kiejtésénél az ajkak beállítását a fogak, a nyelv és nyelvgyök tartását. A nyelvnek nem szabad a beszédközben a fogak közé jutni. — Ha ezen eljárással a beszéd javul is megtörténhetik, ha a gyermekek figyelmeztetését elhanyagoljuk, hogy ujából vissza-esés áll be az ilyeneket egy második cursus tartósabban javítja meg. —

A szegénység három csapása: dadogás, hebegés, a hülyesség — idiotismus — és süket-nemaság karöltve járnak és úgy egyes családokra, mint az államra teherként nehezednek.

Mindhárom leginkább a férfinemnél fordul elő. Az államnak érdekében áll ezen szerencsétlenségeknek útját állani. — Tagadhatlan, hogy a hülyeségnek már nincsen olyan nagy terenuma, mint az előbbi időkben. A Harzhegység lakói közül egészen kiveszett és Salzburg vidékén is mind ritkábban üti fel fejét, hasonlót lehet mondani e tekintetben a thüringiai erdők körül fekvő helységekről. Hála istennek a mi hazánkban, a mint a kimutatásokból kitűnik, ezen bajok a ritkábbak közé sorolhatók. És a humanismus a jelen században, olyan bajoknak, melyeket a szegénység szül, könnyen gátat vehet, mert lépten nyomon a pauperismussal szembe száll és a népek javára törekszik. A kereseti módok sokfélesége, a segédeszközök feltalálása, az életfenntartás könnyítésére szolgálnak. A feltalálások és egyszerűsítések az életszükségeket olcsóbbá tehetik, a tulcsigázott igények és az árban önkényes emelések ellen, a józan ész, a felvilágosodás, és józan itélet a megmentő szer. Az államférfiak bölcsesége és az emberiség iránti szeretete mutatja cselekedeteikben azon mértéket melylyel az egészséget, a népek egészségét ápolni törekszenek. Már régen mindenki tudja azt, hogy a rövid élet és korai halál, járványos betegségek a népek szegénységi állapotjával egyenlő lépést tartanak, melyre legnagyobb

befolyást gyakorol a rossz táplálék, rossz lakás és bűteljes nyomott kedély.

A szociális nihilizmust nem lehet repressiv rendszabályokkal elnyomni, mert az anyagi tönkretétel után nem mindig következik a physical megsemmisülés. Az a mi e kettő között van, az azon harc, melytől megborzad a jobb érzésű ember.

Dr. Bartók István.

I R O D A L O M.

Természettan népiskolák számára írta: Dr. Császár Károly. Budapest 1883.

Az egész munkácska 32 oldalra terjed s 20 pontban akarja a népiskola növendékét a természettan ismeretébe beavatni.

A bevezetésben röviden fejtegeti a természeti tűneményeket általában, továbbá rámutat a természettani és vegytani tűnemények közti különbségre; beszél lényeges és nem lényeges tulajdonságok változásairól. Attól az apró tollhibától elakarok tekinteni, hogy így kezd: Az anyagi testek folytonos változásnak vannak alávetve, mintha talán más testek is lennének. Gondoljuk meg jól a dolgot s kérdezzük vajjon lehet-e népiskolai növendéknek lényegről szólni?

Vajjon megérti-e a növendék, hogy mi az a víz-lényege? Azt látja igen is, hogy a víz jéggé fagy s a jég ismét vízzé válik; azt is láthatja, hogy a víz elgőzölög s a gőzökből ismét vizet csinálhatunk, de már mostan állítsuk a jeget, a vizet, s a vizgőzt a növendék elébe. Azt tudja, hogy a jégből s vizgőzből alkalmas körülmények között víz lesz, de tekintse cseket a növendék külön-külön s szemlélőmást különbözőknek fogja találni; s kérdezzük már most meg, hogy miféle lényeges tulajdonságot nem lát itt megváltoztatva? mire természetesen nem fog megfelelni, mert az a lényeges tulajdonság nem egyéb, mint a víznek vegyi összetétele.

Lehet már most, hogy valaki szórászhasonlatával vádol, de mutatok a növendéknek egy kísérletet, a melynél a higányt erősebb hevítésnek vetem alá és egy veser port (higanyoxydot) nyerek, melyet ha ismét hevíték ismét higányt kapok, a nélkül, hogy hevítésnél egyebet csináltam volna; s megkérdezem már most a növendéket, hogy lát-e különbséget, lényegest, e kísérlet és a között, a midőn a vizet hevítéssel gőzzé s aztán lehűtés által ismét vízzé változtatom? Hangsúlyozom azt, hogy mind a kettőnél hőmérsék változtatás történt csak; én nem hiszem, hogy a növendék abban a veres porban egyebet látna higánynál ép úgy, mint a vizgőzben a vizet; s ha nem lát lényeges különbséget a víz és vizgőz között, ép úgy nem fog látni a higány és higanyoxyd között. Azt mondja: e kettőnek is egy a lényege, ha már avval kecségtetjük magunkat, hogy a víz és gőze közt meglátja a lényeges közösséget. Tehát nem fogja elhinni ha azt mondom: hogy az egyik tűnemény természetani, s a másik vegytani. A vegytani tűnemények illusztrálására felhozza szerző, hogy a vas a rozsdásodás által lényegesen megváltozik, mert míg előbb csak nagy erő alkalmazása mellett volt meghajlítható, addig most már egy könnyen elporló földes tömeg. Hátha eszembe jutna a növendéknek azt mondani: nézd meg ezt a zöld kristályos testet s egy idő múlva megmutatom neki mint fehér port s megmondom neki, hogy ez is csak úgy állt a levegőn, mint a vas s ime mi lett belőle. Mit gondolsz ez is vegytani tűnemény, úgy mint a rozsdásodás? Bizonyára igennel fog felelni, pedig csalódkimert az utóbbi tűnemény természetani, a mennyiben csak az ugynevezett jegőczvi párolgott el, miáltal a gálicz csak jegőcz alak, jät vesztette el, de egyökbént nem változott.

Azt mondhatná valaki, hagyassam egyszerűen ki a bevezetést a növendékkel; a mit kétségkívül meg lehet tenni igen egyszerűen, csak hogy lesz olyan növendék, ha csak egy-kettő is, a ki ennek daczára is elolvassa, s rosszul tette, de rosszabbul a szerző tette, a ki a bevezetést írta, mert a kezdő semmit sem tanult belőle egyebet felületességűel s a lelkiismeretes tanítónak épen feladata megővni a növendékét attól, hogy csak látszat szerint ítéljen; a lelkiismeretes tanítónak tehát nem csak hogy szabad, sőt kötelessége a növendékét felvilágosítani az efféle bevezetés hiábavalóságáról. Fennt érintett példákat tehát azért idéztem, hogy megmutassam, mikép a növendék ha meg is tanulta a bevezetést, azért még sem fogja tudni a természetani és vegytani tűneményeket egymástól megkülönböztetni; nem fogja tudni mind addig, míg behatóbb, tüzetesebb ismeretei nem lesznek úgy a természetantól mint vegytantól.

S így bátran elmaradhatott volna a bevezetés.

Legyen szabad mindjárt az anyag 3] féle állapotáról szóló ponthoz egy néhány megjegyzést tennem.

A szilárd testekről így szól: „A szilárd testeknek saját alakjuk van; részük szorosan függenek össze és egymástól csakis nagyobb erő alkalmazása által választhatók el.“

Mely meghatározás szerint a növendék legalább is zavarban lesz, vajjon a zsírt, vaját, turót a szilárd testek közé sorozza-e; tán inkább csak a kemény testekre illenek a meghatározás.

„A légnemű testek, vagy más nevükön gázok, oly részecskékből állanak, melyeknek felette csekély az összefüggésük; sőt mondhatjuk, hogy részecskéik inkább taszítják egymást, hogy sem egymást vonzzák.“

Mindenekelőtt szeretném tudni, hogyan lehetne a kezdővel megértetni, hogy annak, a mit nem lát, pl. levegőnek részecskéi vannak, még pedig olyan részecskéi, melyek ugyan taszítják, de vonzzák is egymást, mert összefüggenek. Valamint azt sem tudom mire való s mit ért ebből a kezdő:

„Ha szerves anyagokat, vagy bonyodalmasabb vegyületeket erősebben hevítünk stb.“

Az egyensúlyról szolva szerző azt mondja, hogy „nehézség alatt a föld vonzó erejét értjük;“ pedig az a testek esési törekvése, mert mi értelme volna különben annak, hogy „minden test egyenlően nehéz,“ mikor a föld vonzása a test tömege szerint kisebb vagy nagyobb?

„A szabadon elejtett kő lefelé esik.“ Ez igaz; de olvassuk tovább: „Ha pedig útjában akadályra talál és látszólag nyugalomba jut, a nehézség-erőhatása még sem szűnik meg stb. Tehát pl. ha a követ az asztra tesszük, az látszólag nyugalomba jut, ebben is igazat adunk szerzőnek, ha meggondoljuk, hogy az egész világegyetemben nincs nyugalom, mert annak minden paránya mozog, így a föld is mozog az asztallal és követ együtt.“

De hát vajjon miféle fogalma lesz szegény gyermeknek a nyugalomról, ha azt tanítjuk, hogy az a kő csak látszólag nyugszik? Olvassuk fennebbi idézetet még tovább: „Az imént felhozott példa arról is tanuskodik, hogy az erő hatása nem csak akkor vehető észre, midőn a testet mozgásnak indítja, vagy nyugalomra készíti, hanem a módosított körülmények között a hatás eredménye is módosul.“ Gondoljuk meg jól, lehet-e népiskolában így beszélni?

A szabadesés törvényét így mondja ki: „Valamennyi szabadeső test ugyanazon idő alatt ugyanazt az utat teszi meg.“ Továbbá azt mondja: Ennek a tapasztalás látszólag ellentmond, mert a kavics és madár toll nem egyszerre esik a földre s ennek az oka a levegő ellenállása. „Amde ha légiures térben ejtjük le a testeket, azok ugyanazon időben esnek le a földre.“ Tehát légürestér kell. Am de azt szeretném tudni, hány népiskola rendelkezik ehhez való eszközökkel, tehát hány népiskolában lehet e kísérletet megmutatni? S a hol lehet is, azt hiszem nem úgy kell tenni, mint szerző tette, hogy előbb kimondja a törvényt s csak később igazolja: a kísérlet a földolog, ebből kell a növendékkel magával kiolvasatni a törvényt. Pedig ha be nem mutatjuk, vajjon lesz-e a növendéknek légürestérről fogalma? Tehát a helyett, hogy az érdekes tényről meggyőződ-nék a növendék, csak amolyan „nesze semmi fogd meg jól,“ dolgot kell bemagolni. Aztán minék is a tanítás első fokán ily részletesen szólni a testek eséséről? Bátran hagyhatni ezt későbbre s elég volna előbb csak arra tanítani a növendéket, hogy mi okozza a testek esését s milyen irányban történik ez?

„Ha a testet lejtős sikon bocsátjuk el, az nem eshetik szabadesés, t. i. a függőleges irányban stb.“

Mihez csak annyi megjegyzés volna, hogy az imént a szabadesés a légürestérhez volt kötve s most már elég a függőleges irány is, tehát a fali óra sulya is szabadon esik? Azt hiszem az minden egyéb, csak nem következetesség s mit értsen már most a növendék szabad esés alatt?

A tizedes mérlegről azt olvasom: „A mérlegrúd szintén egyenlőten karu, még pedig a sulyok karja tiszter akkora, mint a terhére.“ Tudjuk, hogy e mérlegnél a teher megszerlik két részben, mely részek változnak a szerint, hogy a hid melyik helyére rakjuk a terhet, de mindig egyik a másik rovására nő, úgy hogy a kettő együtt a terhet adja. Az egyik résznek a karja csakugyan a sulyokénak tizedrésze, de a másiké ezekének fele; az egyik kar ép oly jelentős mint a másik. Hát miért szól szerző csak az egyikről? Hogyan lehet idéztem leírást a mellékelt ábrával összeegyeztetni? Az eredmény csak az lehet, hogy a növendék az ábrát nem érti meg, bemagolja (ha a tanító nem óvatos) a leírást, és mit tanult? Helytelen dolgot.

A 12. oldalon lévő 5 ábrában aligha felfedezi a növendék a csövek közlekedését, a melyek úgy néznek ki, mintha egy deszkadarabba volnának beillesztve.

De bizon a 6. ábrából sem sokat fog a növendék érteni; e helyett jobb lett volna egy szókó kutnak és artézi kutnak a képe.

A 8. pontban a levegőnek a testisége van bizonyítva, a mikor szegény növendéknek már hetekkel azelőtt el kellett az 1 pontból hinnie, ha akarta, ha nem, hogy a légnemek is testek, a melyeknek a részecskéi vonzzák és taszítják egymást.

Tán jobb lett volna mindjárt a levegőt megismertetni a növendékkel s azután megtanítani arra, hogy még más levegő-féle testek is vannak; mert tán mindig jobb, különösen kezdőknél, a különösről az általánosra menni és nem fordítva.

A légnyomás meghatározásánál csak azt kívánom megjegyezni, hogy a terület és köbmérték között egész következetesen nincs különbség téve, mert mindkettő többször csak egy négyzettel van jelölve; mi egy kezdőnél csak zavaró lehet.

S mindig csak a barometer szóval találkozom; miért ne lehetne ezt légsúlymérőnek nevezni?

A 10. ábra ellen pedig az a kifogásom volna, hogy bizon nem fogja azon a növendék a viznek az útját a szivattyum át megtalálni.

A hangról szóló pontban ezt olvasom: „Ha a test a levegőnek csak egyetlen egy ütést ad, mint például az elsütött puská, az az egy ütés jut a fülünkhöz, azaz ilyenkor egyszerű hangot hallunk.“ Igaz, hogy az elsütött puská a levegőnek csak egy ütést ad, de ezért a fül nem csak egy ütést kap, mert ez a levegő rezgése folytan többször ismétlődik, épen úgy mintha a levegő több mind inkább gyengülő ütést kapna.

Hiszzen gyünk csak egy sipot például; ez egy pillanatnyi befúvás is (tehát egy lökést kap a levegő) kiad akár milyen magas hangot, épen úgy mint egy húr vagy hangvilla, a melyek folytonos rezgésekben több lökést adnak a levegőnek. Tehát világos dolog, hogy noha a levegő csak egy ütést kap, de azért fülünk többet fogad, a mikor hangot hall.

Pedig idézetem szerint az elsütött puskánál a fül is csak egy lökést kap s ekkor egyszerű hangot hallunk. Hogy mit jelentsen itt az egyszerű jelző, nem tudhatom, mert ha arra vonatkozik, hogy a fül csak egy lökést kap, a fennebbiek szerint elejtendő; ha pedig arra vonatkozik, hogy a levegő kap csak egy ütést, akkor akár-miféle síp hangját lehet egyszerűnek nevezni, de akkor minden hang egyszerű.

Tehát semmiképen sem fogadhatom el e jelzót és nem is használják.

De olvassuk tovább: „Amde ha a test rezgő mozgásban van, mint például a kifosztott és megrántott húr, a levegő rövid idő alatt több ütést kap és ugyanannyit közül a fülünkhöz. Azt a hangot, melyet ekkor hallunk, zenei hangnak nevezzük.“ Tehát a zenei hanghoz elég, hogy a levegő több ütést kapjon? S hiába van nyomban rámondva: Ebből látni való, hogy a zenei hang rövid egyenlő időközökben egymásután következő rezgések által származik, mert nem tudom miféle logikával látja a növendék ezt. S a hang terjedési gyorsasága nem 340, hanem 333 méter.

A meleg forrásai között az égés tüzetesebb magyarázata azt hiszem, hogy felesleges; mert mire való a levegőnek egyik részéről beszélnünk, a mikor megelégedhetünk, ha egyszerűen fogalmat szerkezhet a növendék a levegőről; (hisz ugy sem akarunk vegytant tanítani) s hogyan értse a növendék a fának az egyesülését evvel a bizonyos részével a levegőnek?

A világosságról szóló pontban szó van a sík tükréről s hogy a kép tükröz megitt mutatkozik; azt hiszem azonban, hogy nem ártana lehetőleg kimeríteni e tüneményt a növendék előtt, pl. figyelmeztetni arra, hogy a kép mindig akkora és anynyira van a tükrőtől, mint a tárgy; hogy bizonyos esetekben a kép fordított, pl. a tó tükrében a fák, épületek s magunk is fordítva látszunk. S vajjon nem volna-e érdekes egyszersmind a domboru és homorú gömbtü-

körrel is megismertetni a növendéket? mily egyszerűen meglehetne mutatni ezeknek a törvényeit, annyival is inkább, mert felette olcsón beszerezhetők. A hasáb tüneményének magyarázatát épenséggel hiányosnak tartom, mert nézessünk a növendékkel hasábon át egy gyertya lángra, ezt nem csak hogy eltolva, hanem még színesen is látja s vajjon az utóbbi tünemény nem fogja-e érdekelni? Bizony kár volna meg nem utatni, hogy a napsugarak is színesen lépnek ki a hasábból, s milyen szép színeképet alkotnak egy fehér ernyőn vagy egyszerűen a falon; kár volna meg nem tanítani a növendéket arra, hogy a napsugarak voltaképen mindenféle színes sugarak keverékéből állanak és hogy a hasáb ezeket egymástól elválasztja. Bizony nem ártana figyelmeztetni a növendéket arra, hogy a vízecseppek is épen így felbontják a napsugarakat s ekkor szivárványt látunk.

Épen így hiányosnak tartom a látó eszközökről szóló pontot. Említve van (ábrában rajzolva) hogy a domború lencse nagyit, azonban tudjuk, hogy csak bizonyos esetben s mindenesetre jó volna erre a tanulót figyelmeztetni; mert mily egyszerűen meglehetne egészben ismertetni a gyűjtő lencsét, hogy gyűjti össze a napsugarakat egy pontba, (gyűpontba) hol gyűlékonyabb testek meg is gyűlnak, és hogy miféle képeket mutatja egy gyertya lángnak, ha közelebb vagy távolabb áll tőle. Ep így meglehetne tanítani a növendéket, hogy a vájt lencse a napsugarakat szét szórja és a tárgyak képeit mindig s annál jobban kicsinyíti, mennél tovább állanak.

A színházi látó csőről ezt olvasom: „A legegyszerűbb köztük a színházi látó cső, melyben az oo (ábra szerint) domború lencse a tárgy képét nagyitva adja és az aa gyengén vájt lencse a kép tisztább látását eszközli.“

Ez határozottan hibás, mert a látó tárgylencsége mint gyűjtő lencse csakis akhor adhat nagyított képet, ha a tárgy a mértani közép ponton belül áll (még pedig ha a középpont és gyűpont között áll, a kép valódi és fordított; ha pedig a gyűponton belül áll akkor csak látszatok és egyenes.)

Tehát mekkora gyűtávnak kellene a tárgy lencsének lennie, hogy e messze tárgy a középpont és gyűpont közé essék!

Ellenkezőleg a tárgylencse itt kicsinyített és fordított képet ad, a melyet aztán a szemlencse megfordít és nagyit, még pedig színházi csőnél annyira a mennyire a tárgylencse kicsinyít, mert a tárgyakat valódi nagyságukban látjuk.

Végül még csak a villámosságot tárgyazó pontra akarom megjegyezni azt hogy szerző következetesen villámosságot használ mindenütt villámosság helyett, ejsze a villámra vonatkozással a mi különösen kimondva sajtászerűnek tetszik, a miok mindenkitől csak villámosságot hallunk; azt hiszem azonban, hogy nincs miért változtatni ezen.

Valamint következetes szerző a villámosság szó használatában, ép oly következetesnek látszik a villámos szikráról szólva a gyűlik (gyűl) szóban is; de épen ebben a pontban egyszersmind következetlen is a mikor mondja: „Nagyobb mennyiségű villámosság előállítására főbbféle készülék szolgál; ezek között legegyszerűbb a villámtartó.“

Pedig mindjárt aztán ezt olvashatni: „minthogy a villámtartó fémfedőjében aránylag kevés villámosság gyűlik meg stb.“

Az efféle különben nem ritka.

Ebnyit kívántam röviden e műre megjegyezni, mihez még csak annyit akarok hozzáadni, hogy azon esetre, ha a feltüntetett hiányokon segítve leend, remélhető, hogy használható természettant nyer a népiskola; de jelen alakjában nem igen ajánlható.

Bournáz János.

T Á R C S A .

Széchenyi István az 1825-ki országgyűlésen.

(Folytatás.)

Nagy Pál beszédét helyeslő tetszészaj követé s mig Balogh János beszélt nehány szót, alig ügyelt valaki rá s ekkor előlépett Széchenyi István, mit Ponor Thewrewk így ad elé: Most a figyelmező sokaságot mélyebb csendesség lebegé körül; és a lánglelkű gróf, a neki tulajdon spártai rő-

vidséggel és nemesszivűséggel, egy esztendő minden jövedelmét (60,000 ezüst frtot) az honi nyelv előmenetelére szentelé.“

Döbrentei szerint:

„Felszólalt gróf Széchenyi István: „Nekem itt szavam — mondá — nincs; az ország nagyja (?) nem vagyok; de birtokos vagyok és ha feláll oly intézet, mely a magyar nyelvet kifejti, mely azzal segíti honosinknak magyarokká neveltetését: jószágaim egy esztendei jövedelmét felál-

dozom. Erett meggondolással teszem ezt — mondotta még — azért czélla vezetető felvigyázást kívánok, hogy a nemzetnek ajánlott summa haszontalanul el ne pazarolassék.“

Szoboszlai Pap István azon napról szólván, így írja meg Debreczenbe: „Most a beszédek meg nem írom, halasztván ezt hétfőre. Hanem most csak azt jelentem, hogy ma a discursust nagy ajánlatok rekesztették be. Ugyanis gróf Széchenyi István, a kapitány, a magyar nyelv pallerozására s az erre a végre felállítandó társaság számára (Academie de la langue) egy egész esztendei jövedelmét ajánlotta, mi tehet mintegy 130,000 frtot váltóban. — Nem azért teszem ezt, — mondá — hogy vivátokat kapjak érte, nem is azért, hogy másokat hasonló tette tüzeljek. Ezt nem minden teheti úgy, mint. Én nőtelen ember és katona vagyok. Jó barátaim vannak, kiknél én el tudok élni egy esztendeig úgy, hogy a magaméhoz nem nyulok.“

Tar Gáspár (Máramaros tiszteletbeli aljegyzője s az országgyűlési követek melletti első írnök) naplójában így ír: „Gróf Széchenyi István lovaskapitány: Legszerencsésebb időpontja, úgymond, mindig az, melyben hazája iránt való hártalan szeretetét hazájának megbizonyíthatja. Ehhez képest megfontolván mind a (Nagy Pál által) javaltatott, messze kiterjedő intézet hasznos czélját, mindazt, hogy mint katonai szolgálatban levő s már 33 esztendőt elért magános személy, kevésse beérheti, s ha lehetnének is némely apróbb szükségsei, azokat számos jó barátainak sziveségei kipótolhatja, — minden jószágának egy esztendei jövedelmét az említett intézet fundusául felajánlja.“

Igy történt e dolog, a mint tudni lehet.

Mindegyik közlésből világos az, hogy Széchenyi nem tüstént a Nagy Pál beszéde után, de ennek hatása alatt kezdett szólani. Bizonyos az, hogy a fellépés határozott s kissé hatásos volt. Tagadhatatlan, hogy némi szinpadias tünhetik fel benne; de épen ez oldalról előkészítve nem volt. Másfelől pedig a felszólalás ama része, hogy nem bizonyos határozott összeget, hanem évi egész jövedelmét s tehát találgatásokra, suttogásra alkalmat adó összeget ajánlott, ez előmozdítja a hatás emelését, mert ez évi jövedelem csak utóbb állítottatott meg épen 60 ezer p. forintban.

De egészen tévedésnek látszik az, mit Kemény mond e ponton Döbrentei után, t. i. a beszéd után valaki azt kérdező:

„De miként fog méltóságod egy évig élni?“

— Barátaim eltartanak — válaszolta Széchenyi.

Ennyiből áll — mond K. Zs. — az egész történet vázlatá, mi miatt olvasóimat a tanácsterembe vezettem. És most menjünk át a reflexiók terére.“

És aztán Kemény a reflexiók egész sorát fűzi ahhoz, hogy Széchenyi fellépett. Így pl. teljes igazsággal mondja, hogy Széchenyi egész politikájában súlyt helyezett a nagy birtokra, de másfelől helytelen a mit ez anekdotára alapít. T. i. Széchenyi e naiv kérdésre egy szintén naivnak látszó feleletet ad: Barátaim eltartanak.

Felteszi Kemény, hogy sokan voltak a classikus műveltségű táblalabirák közül, kik hazamenve, Plutarchosban kerestek alakot, kivel a Széchenyit párhuzamba tegyék, „ki midőn gazdag örökségét az állam rendelkezése alá adá, lelkesülten fölkiáltott: már ezentul a prytanaeumból fogok élni s fekete levest eszem.“

Megjegyzi, Kemény, hogy Széchenyit sehoggy sem lehet a naiv lelkesülők közü sorolni s való, nem is lehet. —

Széchenyi azt a mi a pénzre, vagyonra, hitelre vonatkozik, költői szemmel nem nézte s ez is való. Ő hát e nyilatkozatot sarkastikusnak találja, „s egy kevés szinpadi hatáskeresésnek.“ S jól esik neki látni e kezdeten már Széchenyi azon tulajdonságát, hogy később is a naiv vagy ügyetlen beszédre sarkasmussal felelt, „s ha életében nagy momentumok fordultak elé, örökké vegyített a komoly percz benyomásai közé egy adag szinpadi csattanóságot.“

A következtetés helyes volna; de nem való a kiindulás, mert Széchenyi mondta ugyan, hogy „barátaim eltartanak;“ — de nem oly színezésben mint Kemény állítja Döbrentei után; hanem mint Szász Károly mondja: „szerényen és igénytelenül, a mint mondva volt — jól is illett a nagy tettehez.“ (Szász. 113. Kemény. Tanulm. I. 186).

Hiba is túlzás is volna Széchenyinek első fellépésében mindjárt ama tulajdonokat keresni, melyek csak utóbb nyilatkoztak benne, mikor a közpályán és a köztanácskozásokban szert tett ama bátorságra, mely mellett semmi elfogultság nem akadályozta egyéniségének teljes szabadságát. De másfelől baj is volna, ha oly esetekben midőn a szokatlan megatottság miatt, a láz börgongatva fut át a gerincez idegein, a léleknek gunyra tudna hajlama lenni.

Könnyű elgondolni, hogy Széchenyi fellépése által jelentős politikai egyéniség lett, olyan a kitől félni lehet s jó volna megnyerni. Ismeretes, hogy Metternich hgnék egyik politikai fogása volt ez Igy tett kísérletet Kosuth tal is. — Széchenyi első fellépte után már azonnal elhatározta, hogy „szívét megtapogatja.“ (Tört. Lapok 1875. 625. I.)

Az első találkozása Metternich-vel, valami jelentős egyéniség közvetítésével 1825. nov. 12-én történt s a felszólítást rá nov. 10-én kapta, mely szerint felhívja őt Metternich, hogy tárja fel előtte nyíltan nézeteit, mert ő az az ember, a ki a jelen bajokon segíthetne.

Széchenyi részletesen bejegyzé naplójába, hogy mit beszélgetett Metternich-vel Eredményül azt írta be: „Ugy látszik, hogy a tárgyak ismeretében felületes, szereti magát hallani és alig hagyott szóhoz jutnom.“ (XXIII. 306. VIII. 164. B. Szemle).

Ugy látszik ebből, hogy Metternichnek lényegesen egyéb szándéka volt, mint Széchenyit hallgatni, hanem inkább rábeszélni akarta. A többek közt Széchenyinek azt a tanácsot adta: „Ne engedje ön magát elragadtatni a mai nap éljenzései és tapsai által, gondoljon a holnapakra.“ (U. ott. E beszélgetés két helyt van meg. B. Sz. XXIII. és VIII).

(Folytatása köv.)

Dr. Ferenzi Zoltán.

EGYESÜLETI ÉLET.

Az Eötvös-alap pályázati hirdetése.

Az Eötvös-alapot gyűjtő központi bizottság alapszabályainak értelmében az 1833-ik évben befolyt kamatok, kegyes adományok s a rendes tagok évdíjainak feléből, valamint a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur ó nagyméltósága által utalványozott 1500 forint államsegélyből (összesen 3250 frtból) 1 kétszáz forintos és 22 egyszáz forintos ösztöndíjt, továbbá 4 egyszáz forintos és 9 ötven forintos segélyösszeget alkotott s ezennel felhívja az ösztöndíjakra és segélyösszegekre jogosan igényt tartható egyéneket, hogy a jótémények elnyerése czéljából az „Eötvös-alap“ központi gyűjtő bizottságához intézendő folyamodványaikat Luttenberger Agost bizottsági titkárhoz (Budapest. Deákter 3.) legkésőbb f. évi május 10-ig küldjék be. Ugyancsak az Eötvös-alap gyűjtő bizottságához intézen-

dők az Eötvös-alap intézménnyel szoros kapcsolatban álló Lederer Ábrahám, Orley János és Békey Imre-féle alapítványok jótéteményeinek elnyerése czéljából benyújtandó folyamodványok is.

Ezen jótéteményekért pályázni szándékoznak a következőket vegyék figyelembe:

1. A magyarországi néptanítók országos Eötvös-alap intézmények, valamint az ezzel szoros kapcsolatban álló alapítványok ösztöndijaiban és segélyösszegekben egyedül csak azon magyarországi népoktatási intézetekben működő nevelők, kisedővők, tanítónők, tanítók és tanárok gyermekei, illetőleg özvegyei, árvái avagy keresetre képtelen nyomorék utódai részesülhetnek, a kik az Eötvös-alap intézmény rendes tagjaiul beiratkoztak s az intézmény központi pénztárába az egy forintos évdíját rendszeren beszolgáltatták. Állomás nélkül levő, elnyomorodott tanítók is csak azon esetben tarthatnak igényt az Eötvös-alap segélyösszegeire, ha annak rendes évdíjaikkal való támogatását el nem mulasztották.

2. Az egy kétszáz forintos és az első 6 egyszáz forintos ösztöndíjakra a hazai egyetemeken tanuló azon ifjak pályázhatnak, a kik az Eötvös-alap jótéteményeire az első pont értelmében jogosan igényt tarthatnak,

3. Tizenhat egyszáz forintos ösztöndíjra pályázhatnak akadémiákon, tanító- és tanítónőképző intézetekben, a középtanodák 4 felső osztályaiban, a polgári iskolák 5 ik és 6-ik osztályaiban tanuló azon növendékek, kiknek szülei vagy övéik az Eötvös-alap intézménynek rendes tagjaként az évi járulékokat pontosan beszolgáltatták. E pályázatból az ezen pontban fel nem sorolt azon tanintézetek növendékei sincsenek kizárva, a melyek tanulóiktól a félévvel megkövetelik, hogy a középtanodák vagy polgári iskolák négy első osztályából bizonyítványokat mutassanak fel.

4. A 4 egyszáz forintos és 9 ötven forint segélyösszegért folyamodhatnak azon keresetre képtelen szegény sorsu tanítók, tanítók özvegyei, árvái avagy keresetre nem képes nyomorék utódai, a kik az első pontban foglaltak értelmében az Eötvös-alap jótéteményeit igénybe vehetik.

5. Az ösztöndíjakért folyamodók mellékelni tartoznak a) 1882-3 tanévről szóló iskolai bizonyítványokat, b) a jelen tanévről szóló iskolai bizonyítványt s az illető tanintézet tanári karának ajánló levelét, c) származásukat igazoló anyakönyvi kivonatot d) azon iskolai hatóságok és tantestületnek avagy tan. egyletnek ajánló levelét, a melyhez szülei tartoznak, illetőleg tartóztak, e) azon okmányt, mely igazolja, hogy övéik az Eötvös-alap intézményt rendszeren fizetik. Ezen okmányt illetők egyenesen az Eötvös alap pénztárnokához, Orley János igazgató urhoz fordulhatnak. Az ösztöndíjakért folyamodók folyamodványaik beküldésére az illető tanintézet igazgatóságát kériék fel.

6. A segélyösszegért folyamodóknak a következő okmányokat kell mellékelniök: a) Szegénységi bizonyítványt, az illetékes iskolai hatóságnak és valamely tanítói egyesületnek vagy testületnek ajánló levelét, az Eötvös-alapra történt fizetéseikről szóló okmányt, melyért az alap pénztárnokához fordulhatnak. A segélyösszegért folyamodók folyamodványaik beküldésére kériék fel az illetékes egyházi vagy királyi tanfelügyelőségeket.

7. Alapszabályaink értelmében az Eötvös-alapösztöndíjai és segélyösszegei a különben jogosnaltaknak nemzetiségi és felekezeti különbség nélkül fognak oda itéltetni f. évi június 1-én III. egyetemes tanítói gyűlés végrehajtó bizottsága által. A folyamodók az eredmény felől haladéktalanul értesítettni fognak az Eötvös-alap gyűjtő bizottság elnöksége által.

8. Az Eötvös-alap jótéteményeikért folyamodók közül azok, a kik 1876-tól fogva rendszeren befizették évdíjaikat, hasonló minősítvány mellett előnyben részesülnek. Ezen előnyben részesülnek azok is, kik az elmulasztott fizetéseket utólagosan legkésőbb f. évi április 1-ig pótolják.

9. Oly egyének, kik e pályázat kihirdetése után lépnek az Eötvös-alap intézményt fentartó rendes tagok közé, a jelen 1884. évben még nem számíthatnak az intézmény jótéteményeire.

10. Az Eötvös-alap intézménnyel szoros kapcsolatban álló egyezer forint Lederer Ábrahám és Orley János-féle alapítványok egy évi kamatait 50-50 forintot, a főntebbi ösztöndíjakért folyamodók közül azok fogják a jelen évben megnyerni, a kiknek azt az alapítók, az osztóbizottság javaslatának figyelembe vételével oda fogják itélni.

11. A Békey Imre-féle 500 forintos alapítvány 30 forintnyi évi jövedelme fölött pedig az alapító levél értelme szerint úgy intéz-

kedik az Eötvös-alap jótéteményeit osztó bizottság, hogy a segélyösszegekért folyamodók ügyiratait bemutatja Nsgs. Békey Imre kir. tanfelügyelő urnak, a ki a folyamodók közül kijelöli azon egyéneket, kik helyett az Eötvös alap évdíjait a Békey Imre alapítvány jövedelméből fogja ezentul az Eötvös-alap pénztára befizetni.

12. Azon esetben, ha az Eötvös-alap új alapszabályai f. é. május 10-ig a magas kormány által megerősítetnek az ösztöndíjak és segélyösszegek kiosztását f. é. aug. hónap 20. napján fogja a II-dik orsz. tanítói gyűlés által kiküldött Eötvös-alapügyi országos bizottság eszközölni.

Budapest, 1884. február 2-án.

Péterfy Sándor
elnök.

Luttenberger Ágost
titkár.

Léderer Ábrahám
alelnök.

Orley János
pénztárnok.

(Ösz-utczai népiskola.)

Meghívás. A kolozs megyei tanító-egylet bánfi-hunyadi köre a jelen egyleti évben II. rendes gyűlését e hó 23-án Mákóban fogja megtartani, melyre a kör tagjait s általában a tanügybarátokat tisztelettel meghívom. A program: 1. Elnöki megnyitó. 2. Jegyzőkönyv-hitelesítés. 3. Nyilvános tanítások Bányai Lajos és Pékely Róza tagtársak által. 4. A nyilvános tanítások megbíralása. 5. Vitatkozás az iskolai takarékpénztárak kérdésében, előadó Czuczsa János. 6. Indítványok, keblü ügyek. A jövő gyűlés programjának megállapítása.

Bánffy-Hunyadon, 1884. febr. 9.

Boga Károly,
elnök.

VEGYESEK.

— **Előfizetőinkhez.** Ismételten felkérjük mindazokat, kik lapunk díjával hátralékban vannak, sziveskedjenek tartozásaikat ki-egyenlíteni, hogy mi is a lap költségeinek fedezése tekintetében kötelezettségeinknek eleget tehessünk. Mi eddig eleget vártunk, most már kénytelenek leszünk hátralékosainkat erkölcsi tartozásaik törlesztésére más úton felszólítani. Kérjük e kellemetlenségtől úgy magukat, mint minket megkímélni.

— **Jágocsi Péterffy József** az alsófoku ipariskolák miniszteri biztosa f. hó 7-én Kolozsvárt időzött, mely alkalommal az ipariskolai felügyelő-bizottsággal gyűlést tartott. A gyűlésen felmerült több érdekes tárgy közül kiemeljük, hogy a min. biztos úr, ipariskoláink 1500 firt évi államsegélyének 2000 frtra való emelését kilátásba helyezte.

— **Városunkban** az ismétlő iskolák megnyitása közelebről megtörténik. A városi képviselő-testület a költségvetés tárgyalása alkalmával 600 frtot szavazott meg e czéla.

— **Kolozsvár népoktatási intézetei** közül a jövő évi országos kiállításon, eddigi tudomásunk szerint, a következők lesznek képviselve: az állami tanító- és tanítónő-képezde, a városi polgári iskola, a községi elemi népiskolák és az alsófoku ipariskola.

— **Tantestületünk központi köre** f. évi I. gyűlést Kolozsvárt márczius 8-án fogja megtartani. A tárgysorozatot a jövő számban közöljük.

— **Miket ne olvassunk?** Külön lenyomat az „Ellenzék“-ből. Írta: Székely János. Kolozsvár, Stein János bizománya. Ára 30 kr. E tartalmas értekezés főleg az izlésrontó és erkölcstelen külföldi regények olvasásának káros következményeit fejtegeti. A kiváló gond-
dal összeszedett anyagot helyes érelelssel s valóban meggyőzően adja elő. Hacsak lapunk tere engedi, részletesen ismertetni fogjuk e derék művecskét, addig is melegen ajánljuk olvasóink szives figyelmébe.

— A magyarországi tanítók első árvaháza már közelebb felépül, s valószínűleg még ez év őszén meg is fog nyílni. A miniszter azt a javaslatot tette, hogy a bizottság az árvaházat anyagi erejéhez mérten időnkint állítsa fel, meghatározott számú árvák befogadására, hogy így az üdvös intézmény minél előbb megkezdhesse működését s egyúttal megigértte a bizottságnak, hogy ügyeket a maga, illetve a kormány részéről minden kitelhető módon támogatni fogja. Mint a bizottság hiteles forrásból értesül, a miniszter nemcsak beváltotta ígéretét, hanem elhatározta, hogy az első árvaházat, az árvaházi alap igénybe vétele nélkül a saját budgetje keretén belül felépítteti, annak tervezetét már elkészítette, ugy, hogy az építkezés tavasszal megkezdhető legyen s ősszel befejeztetvén, még ez évben megnyitassék. Az árvaház helyét a budai új tanítóképződe telke van kiszemelve, melynek északi oldalán fog emelkedni a 24 árvára berendezett egyszerű emeletes épület. Az árvaatyá lakásán kívül lesznek benne az árvák számára háló, dolgozó s betegszobák, valamint minden más szükséges helyiség. Az egyesület választmánya ennek folytán erélyesebb működést kezdett az ügy előkészítésére, nevezetesen közelebb tárgyalásokat indít az árvaházi szabályzat, a felvételi módokat, a nevelési rendszer, a tanítás, a munka módja, az iskoláztatás, az ételmezés és a felügyelet megállapítására, s egyúttal újabb felhívást bocsát ki gyűjtések iránt, hogy az árvaház megnyitása idejére az ellátási és kezelési költségek fedezésére a kellő alap együtt legyen. Az egyesület vagyona jelenleg készpénzben és ajánlatokban meghaladja a 14,000 fitot.

— Egy nemeslelkű nő halt meg múlt hó 27-én Bánffy-Hunyad mellett, magyaró kerek birtokán. Özv. Kónya Sándorné, szül. Kajcsa Rozália ez, a ki élete 80-ik évében az utóbbi időkben testi-lelki csapások egész halmazától sujtoltatva, elköltözött. Férje, négy nagykoru gyermeke és unokái mind elhaltak ő előtte, s nemes szíve így a jótékonyágban keresett vigasztalást: a környék szegényeinek gyámola volt s összes vagyonát a helybeli „Mária-Valéria“-árvaháznak hagyományozta, a végrendeletében előírt idő leteltével birtokba vehetőleg. Ez nemeslelkűségének élénk példája. Temetése m. hó 28-án volt, s haláláról a családi gyászjelentésen kívül az árvaház is adott ki egy megleghangu gyászlapot.

— A tanulók nagy része 25—30(%) nagyot hall, miként ezt több kiváló orvos konstataulta. Nem ritka azon eset, hogy az ily gyermekket tanítóik resteknek és figyelmeletleneknek tartják; pedig itéletük téves. Kivánatos, hogy a tanítványok halló-képessége megvizsgáltassék és ők ennek megfelelően ültetessenek a tanítóhoz közelebb vagy távolabb.

— Beküldettek. Új magyar Athenás. Az ujbabkori magyar prot. egyházi írók életrajz gyűjteménye. Szerk. Kiss Károly V. füzet kiadja Aigner Lajos. Ára 50 kr. — Magyar általános levelező. Szerk. Knorr Alajos. Kiadja ifj. Nagel Ottó. II-ik füzet. Ára 30 krajcz. — Magyar abc olvasókönyv és nyelvképző a népiskolák számára. Szerkesztették: Szirmai J. Vöröss S. és Szilágyi. 4 kötet. Kiadja a Franklin társulat. — Gyakorlati német nyelvtan kezdők számára. I. rész. Irta Klingenberg Jakab. Kiadja a Franklin társulat. Ára 25 kr. — Magyar nyelvtani kézi könyv. I. Füzet. A népiskola II-dik oszt. növendékei számára, mondattani alapon, írta: Belicza József. Kiadja Lampel Róbert. Ára 15 kr. E népiskolai kézikönyveket tantestületeink könyvbíró bizottságának adjuk át megbírálás végett.

— Fontos irodalmi hír. Már husz éve annak, hogy Vörösmarty Mihály összes művei megjelentek. Miután 1871-ben Ráth Mórának, a művek akkori kiadójának, kiadási joga megszűnt, a példányok pedig elfogytak és már évek óta a könyvpiacra nem kaphatók: nagyon örömdetes azon hír, hogy Méhner Vilmos, jó hírnevű kiadócéggel a kiadási jogot Vörösmarty örökösaitől megszerezte és egy új legteljesebb diszkiadást ad ki legközelebb.

Az új kiadás Gyulai Pál felügyelete alatt kerül sajtó alá s magába foglalandja Vörösmarty több oly nagybecsű művét is, melyek az eddigi kiadásokban nem jelentek meg. Ez igen díszes kiállítású, irodalmi kincset képező, teljes új kiadásra mi is felhívjuk a figyelmet, mint azt a fővárosi sajtó joggal tette.

Nyilvános nyugtatóványok.

A „Család és Iskola“ előfizetési árát befizették: 1883-ik év I-ső felére 1 ft. 50 krajzával: Pál Antal Bodzavám. 1883 II-ik felére. Arad-vidéki tanító testület, Arad. Bőjthe László, Kolozsvár. Községi isk. Rimaszombat. 1883-ik évre 3 ft. 50 krajzával: Gáspár János m. kir. tanfelügyelő. N. Enyed. Állami isk. Veresegyház. Állami isk. Túr. Tanító képezde. Szatmár. 1884-ik év I-ső felére 1 ft. 50 krajzával: Budai Elek, Dees. Állami tanító képezde, K. Félegyháza. Janics Irma, Budapest. (1/4 évi) Tanítókép. N. Körös. Állami isk. Vizakna. Marostordamegyei tantestület, M. Vásárhely. Deák Lajos, kir. tanfelügyelő. M. Vásárhely. Bocz István, Gyalu. Benedek János, N. Almás. Hermann József, Mátészalka. Tanítókép. „Gönczi Önképzőkör“ Mármaros-Sziget. Szokán Samu, Erdőbénye. Borbély József, Torda Szent-László. Állami isk. Szék. Állami iskola, Torda Szent-László. Germann János, Balázsfalva. Aradvidéki tanítótestület, Arad. Kilim György, Bajánbáza. Polg. fu. isk. N. Enyed. Állami isk. Új-Torda. Polg. isk. Zilah. Mántó György, Sz. Keresztur. Rác Béla, S. Vadna. Gáspár András, Olasztelek. Csibi Tamás, Lip-tó Szt. Miklós. Kibédi Péterfi Árpád, Alvincz. Tanító Képezde Szatmár. 1884 egész évre. Tanítóképezde, Sárospatak Nagyságos Királyi Pálné, Felső-Zsolca. Állami isk. Felvincz. Állami isk. B. Hunyad. Állami isk. Nagyteremi. Állami isk. Dálnok. Állami isk. Brassó. Állami isk. Aranyos-Rákos. Torda-Aranyosmegyei tantestület, Torda. M. Székely János, Kézdi-Vásárhely. Jánó Lajos, Brassó. Polg. leány isk. Pápa. Koos Ferencz m. k. tanfelügyelő, Brassó. Ev. ref. tanítóképezde N. Enyed. Vasgyári népiskola Salgó-Tarján. Unitárius gymn. könyvtára, Torda. Felső népisk. Hosszúfalva. Állami isk. M. Ludas. Községi isk. Szilágysomlyó. Községi isk. Kovászna. Állami isk. Losoncz. Felső népisk. K. Vásárhely. Rom kath. tanítótestület könyvtára, M. Vásárhely. Polg. isk. Fogaras. Polg. fu. isk. S. Szentgyörgy. Tanítótestület H. M. Vásárhely. Vajna Sándor, Szászváros. Állami isk. Brassó. Községi isk. Zilah. Állami isk. Nagy Ág. Csongrádi tantestület, Szeged. Sárkány Gábor, Munkács. Dr. Emericzi Géza, Igló. Szatmárvidéki tantestület, Szatmár. Állami isk. Maros-Ujvár. Tanítótestület, Szolnok. Állami isk. Holics. Állami isk. Ó-Rodna. Ev. ref. tanítótestület, Debreczen. Fehérm. tantestület, Székesfehérvár. Állami isk. Piski. Állami isk. N.-Szeben. Tanítóképezde Sz.-Keresztur. Állami isk. Beregszász. Állami isk. Algyógy. Polg. isk. Kismarton. Állami isk. Petroszény. Tanítóképezde „Önképzőkör“ Kolozsvár. Községi isk. Rimaszombat. Kertscher Ede, ev. tanító Igló.

(Folyt. köv.)

Dézi László.
pénztáros.

TARTALOM: A félelemről, Ujjlussy. — Hebeges-dadogás és a szegénység. Dr. Bartók Istvántól. — Irodalom: Természettan, írta Császár Károly. Ismerteti Bournáz János. — Tárca: Széchenyi István az 1825-ki országgyűlésen. Dr. Ferenczi Zoltántól. — Egyesületi élet. — Vegyesek. — Melléklet. Paedagogiai füzetek, I. sz. Rousseau élete és neveléstana. Irta: Rieger Imre, negyedik közlemény.